

Indulás és érkezés

Ács Margit: *Érkezés? Indulás? Esszék, kritikák, 2006–2018*

L'Harmattan, 2019

Ha egy esszéíró kérdést tesz föl könyve címében, mint Ács Margit az *Érkezés? Indulás?* fődelen, az olvasó önkéntelenül szeretne válaszolni. Az én válaszom ez: menetrendszerű *indulás is, érkezés is*. „Érkezett” Ács Margit írói műhelyéből egy újabb könyv, az eddigi esszéköteteinél vaskosabb gyűjtemény, a 2006 és 2018 között írt irodalmi esszéiből, tanulmányai-ból, a kulturális közélet lényeges dolgaiban állást foglaló publicisztikáiból. Vélemények ezek a rendszerváltás óta eltelt évek sokat ígérő és elkeserítő tapasztalatairól, nemzeti sorskérdéseink állásáról, az irodalmi és politikai divatokról és hasonló közérdekű dolgokról, főként könyvekről, szerzőikről. Az írások egy része alkalomhoz kapcsolódik: évfordulós megemlékezések, tárlatmegnyitók, irodalomelméleti témákról írt hozzászólások, előadások, díjátadások és búcsúbeszédok is vannak közöttük. Annak jeleként, hogy Ács Margit, ha érdeklődő emberek között lehet, akiknek jó szívvel megnyilvánulhat, akkor máris az „indulás” ösztönzésének állapotába kerül. A könyv egyúttal „megérkezés” a magyar kultúra hagyományaitól korunk irodalmi állapotába, amelyet kevesen ismernek olyan tágas körben és olyan mélységben, mint Ács Margit. Érkezés onnét, ahol a szerző irodalmi alapélményeit, ismeretségeit, értéktudatát, nemzetismeretét és szépprózaírói tudását indulása óta összeszedte. És megérkezés a nyolcvanas évek végén s a kilencvenesek elején lezajlott nagy társadalmi változásokból a kétezres évekbe, napjainkig. Az ezredforduló két évtizede jobbra a hamar hervadó reményeké s a csalódásoké volt, de nem a cselekvés abbahagyásáé

Ács Margit részéről. A tanulmány-, illetve esszékötetből képet kapunk egy éber figyelő, a nemzet elintézetlen sorskérdései és általában a közérdek iránt fogékony író és irodalmár határozott, egyenes gondolkodásáról. Egy helyen Németh László követőjének, igaz, olykor mesterével is vitába szálló hívének mondja magát. Sajnálkozva, de megállapítja – legfölkészültebb történész-kortársaival egybehangzón –, hogy a „harmadik út” gondolata vonzó ugyan, de sajnos nem járható semmiképp abban a szerkezetben, ahogy Németh látta hazánkat kora hatalmi viszonyainak szorításában. De ezzel együtt is Németh László, néhány hozzá mérhető kortársával együtt, a legjobb út választására ösztönző tanítónk mai utókora és holt napjaink számára, a nemzetközösség és a nemzeti kultúra irodalmi-közéleti képviselőjére. Ady, Babits Móricz és általában a *Nyugat* nagy irodalmi reformja után az Illyés Gyula-Kodolányi János–Németh László–Bibó István-nemzedék, tőle a Csoóri Sándor, Kiss Ferenc, Tornai József nevébe sűrítendő kirajzás, majd attól az Ács Margit–Görömbei András–Kiss Gy. Csaba–Kodolányi Gyula–Salamon Konrád–Szörényi László-generáció vette át a stafétabotot, s mutatta meg, hogy a 20. századi magyarság irodalma és a nemzeti kultúrát szolgáló közírása miként fonódott össze a magyar nemzet és nép sorskérdéseinek s nem utolsósorban a magyar nyelv tisztaságának képviselőjével. (A jócskán bővíthető névsorral a nemzeti ügyeket közvetlenül is érintő szellemi irányvonalakat akartam szemléltetni.)

Ács Margit szereti nyíltan megvallani gondolatait, megosztani másokkal nézeteit. Élményeit, tapasztalatait is: írásainak

egyik legfontosabb jellemvonása a személyesség s az őszinteség. Tudja persze, hogy létezik taktikai elhallgatás is: van, amiről nem érdemes beszélni, ha rosszhiszeműség vagy ízléstelenség van az ellene felhozott állítások alján. Gyakran kerül vitahelyzetbe, mert nemcsak kezdeményező, hanem az ellenvéleményekre méltányos hangon, de szilárd meggyőződéssel reflektáló, a tudományos ellenpróbát is álló, s ha kell, ironikusan polemizáló, eszméit körömszakadtáig védelmező, vitára kész alkat. Nem egy polémiában elhangzik az erősen baloldali, de le nem becülhető publicista, Bálint György kulcsszava: „*felháborodom*”, tehát vagyok. A rendszerváltás óta Ács Margit is számos okot talált arra, hogy a sokaság, a jó ízlés meg az erkölcs nevében felháborodjon, s vitába szálljon a „balos”, bár nem baloldali érdekeltségű (vö. Bálint Györggyel), globalista eszmei divatok álruhájában visszacsempészett ideológiákkal. Határozott föllépésre ösztönzi a nemzetfogalom lejáratását célzó szellemi agresszivitás, az arányvesztett értékelésben megmutatkozó elfogultság. Szót emel nemzeti hagyományaink előítéletes megrostálása ellen (az oktatásban is), különösen, ha arra hivatkozva teszik ezt, hogy külföldön nem kell senkinek a mi nemzeti sorskérdéseinket feszegető, történelmi és (a személyiségfejlődés szempontjából) *történelmi* vonalvezetésű, nemzet tudatot ébren tartó irodalmunk, és nem kell a nálunk nagy múltú, ma is rengeteg témát kínáló szociográfiai ihletésű széppróza.

E gondolkodásában a kérlelhetetlenségig következetes Ács Margit, de így is rendre tanújelét adja annak, hogy szenvedélyes, ám higgadtan érvelő vitastílusa mentes az előítéletességtől. Szereti, ha olyan ellenféllel szállhat szembe, akinek tudását, képességeit, írói kvalitását elismeri. Ámde külföldi tekintélyekre – és nem a hazai kulturális és társadalmi viszonyokra – hivatkozó vitafeleit korántsem tartja föltétlenül orákulumnak a művészeti élet vagy az esztétikai értékek kérdéseiben. Vannak irodalmi könyvszemléi, tömör életmű-kritikái,

amelyek példaként állíthatók a pályakezdő és haladóbb irodalmárok elé.

Kritikusi normái példásan kitapinthatók abban a kétrészes írásában, amelyet Nádas Péterről és vele bizonyos szimmetriában Vári Fábián Lászlóról írt *Sebzett családok gyermekei* címmel írt (Nádas Péter: *Világító részletek, I-II*; Vári Fábián László: *Vásártér*). E két, egymástól meglehetősen eltérő világú, életkorú és szemléletű író műveit nemcsak azért helyezte egymás mellé Ács Margit, hogy megmutassa, melyik áll közelebb hozzá, hanem azért, hogy mindkettőnek a jogosultságát felmutassa: ez is, az is a magyar történelemből fakadó sors művészi argumentálása, és egyikről se mondhatunk le a másik előnyére. A még oly megkerülhetetlen holocaust–Trianon szembeállítás önmagában nem ad erről kielégítő képletet. Mindkét író sokkal összetettebb tanúságot tesz a maga ember- és társadalomszemléletéről. Nádas a 45 után polgárból vezető értelmiségivé vált, majd a bolsevista diktatúrában újra meghurcolt családjáról ad mélyenszántó elemzést, Vári Fábián pedig a falusi szegénységből magát szellemi emberré felküzdő személyiség élményeiről s azok történelmi háttéréről számol be tanulságosan. Ács Margit egyértelműn kifejezi, hogy a tőle számos kérdésben távol álló Nádas Péter jó ideje méltán tartozik a legelismertebb magyar szerzők közé. Hozzá képest az inkább költő, mint epikus Vári Fábián még szinte debütáló regényíró. (Nádas Péter egy nemzedéknyivel idősebb, ez sem elhanyagolandó.) De mindkét könyv írója autentikus stílust teremtett, és hőseik *története* izgalmasan kapcsolódik a magyar *történelem*hez. Nádas számos közszereplői megnyilvánulásaival vitába száll Ács Margit (még inkább az írot egyoldalúan „posztmodernként” körülrajongó esztétákkal), de egy pillanatig sem vitatja az epikus kvalitásait, különösen, amikor a nagy formátumú életmű egészére kitekint, s korábbi nagyregényeit is a mérlegre teszi. Abban pedig, hogy a nála később fellépő, a szétszakított nemzettest észak-keleti „perifé-

riájáról” hazatalált Vári Fábán művét együtt tárgyalja a széles körben régóta elismert Nádassal, nem a „súlyozás” hiányát, hanem a táborosdinak önkéntelenül adott fricskát érzékelem. A nyolcvanas években és később is annyit beszélt a rádió meg az irodalmi sajtó Nádas „posztmodern” érdemeiről, hogy ideje volt már kimondani: a maga újításaival, sőt formabontó gesztusaival együtt az író igenis a klasszikus értelemben felfogott regény pozícióját erősítette meg, de nem óhajtott a teoretikusok fejével gondolkozni. Ács Margit az ő művét elemezve tanúbizonyosságot tesz arról, hogy elfogulatlanul ítéli meg azon írókat is, akik irodalmi-politikai megfontolásból elhagyták a Magyar Írószövetséget, s a pártpolitikát mintegy leképezve, új szervezetet hoztak létre. Ez azért sajnálatos, mert a jelenkori magyar kultúra törést szenvedett tőle, s régóta érlelődő emberi kapcsolatok szakadtak meg és nullázódtak le az eszmecserek fölpezdülése helyett. És ami még vele járt: míg a két nagy írócsoport egymástól elszigetelve folytatta szervezeti életét, és építette ki intézményrendszerét a könyvkiadásban és a kulturális rendezvényeken, addig sosem látott mértékben lepte el a könyvesboltokat a giccs. Az olvasó látta ennek kárát, és a kritikákban sem talált fogódzót, mivel a kritikusok ugyanúgy elkülönültek egymástól nemzeti és „világpolgári” oldalra, mint az írók és a költők. Ezzel szemben Ács Margit ugyanúgy törődik az „ellentábor” fontos irodalmi teljesítményeivel, mint a saját nemzeti elveinek megfelelő eszmeiségű írók, szociografikusok és költők munkáival. Első nála a minőség, s csak ennek vizsgálatával együtt jön szóba a nézetek elemzése, elismerése vagy vitatása. A Nádas-kritika jelzi, hogy a kifogásolt részletek, a történelemszemléleti fenntartások egyáltalán nem ártanak az író fogadtatásának, inkább az érdeklődést fokozzák a szerző művészetére és világnézetére.

Megnyeri olvasóját a könyvbíráló Ács Margit, amikor tetszése egyetértéssel párosul. Vannak pedig kedvencei jócskán;

kell is, hogy legyenek, ez a kritikus jutalma a szinte vakulásig tartó éjszakai olvasásért, kiegészítő információk sokszor fáradságos összegyűjtéséért éppúgy, mint igazságosságra törekvő ítéleteinek kivajúdásáért. Csak néhányat említek ezekből. A pályakezdő Szilágyi István novellisztikáját bemutató tanulmány (monográfia-részlet?) ritka mód átélt írás: Ács Margit szinte maga is kisebbségben élő értelmiségivé lényegül át a novellák és a nagyobb elbeszélések olvasása közben. Ágh István *Rókacsárdája* is megigézta: a helyi színezet, az időszerűség s az idő mély kútjába tekintés ritkán látható egységét látja benne. Külön szeretném kiemelni a Páskándiról adott értékelését. A *Páskándi-parainézis* egy jelentős drámaszerző, költő és közgondolkodó portréját kínálja az olvasónak, ismertetőn a kilencvenes években elhagyott írószövetségi felszólalást, amelyben Páskándi egy magyar művészeti akadémia megalapítására tett javaslatot. Az eszszé földézi a világ minden akadémiajának mintaképpül szolgáló platóni akadémiát, és kifejti a drámaíró „ars akadémiáját”, azt, hogy milyennek képzelet az új, modern változatot, mely egyszerre szolgálja a nemzeti és nemzetközi művészet eleven működését. Nyomatékkal mondja ki: „A kultúrák nemzeti jellege nem zárja ki az egyetemes szellemi dimenziót.” Nem nehéz kiérezni ebből, hogy Páskándi a marxista esztétika ballasztja, ugyanúgy az 1989 utáni nemzetellenes politika és ideológia ellenében fogalmazta meg az író- és művésztársainak tett javaslatát, amelyet szellemesen „székfoglaló beszédnek” is nevezett. Az ötletet nem követte írószövetségi határozat, az MMA terve jóval később valósult meg, de megvalósult. Nem a „szentelt ligetek homályin”, mint ahogy Berzsenyi képzelte el a gondolat őseinek és hőseinek Platon-korabeli sétáló oskoláját, hanem az irodalom és a művészetek múzsáinak otthont adó, sok vihart átélt Pesti Vigadó épületében. Páskándi szavai egybehangzanak Babitséival, amikor arra hivatkozik, hogy az ógörög kultúra nem

lehetett volna az egyetemes művelődés megalapozója, ha nem lett volna maga is nemzeti kultúra. Babits tanítása szerint az európai irodalom (Goethével mondhatnánk így is: a világirodalom) a minőségi nemzeti irodalmak összessége, ez aligha vitatható.

Kezéhez áll Ács Margitnak, ha valamilyen alkalomból megrajzolhatja egy író vagy költő személyiségjegyeit, s portrét illeszthet a műveket értékelő sorai közé. Kiemelkedik ezek közül Kiss Annát méltató köszöntője egy kerek számú születésnapon (*Aki képekben beszél*). A szeretetreméltóság éppúgy megvan személyes légkörében, mint verseinek meseszerű alakjaiban. Nem mellékes ez: a művészfélének a saját személye is „alkotás” lehet akkor is, ha ez nem annyira észrevehető, mint Kiss Anna (vagy pl. Lázár Ervin) esetében. Azt is örömmel mondhatom, hogy Ács Margit legkülönb szépírói alkotásaival fölérőn mintázta meg közös nemzedéktársaink közül Vathy Zsuzsa írói arcképét, s ha lehet így mondani, a lelkületét, azt az éte-

riséget, amely már életében is ott vibrált kivételes lényé körül. (Mégmintázni a lelkületet? – igen, amikor írott, nyomtatott szövegekkel világot teremt egy író, akkor efféle csodát művel.) Nemzedékéből még a Tamás Menyhért és Serfőző Simon prózájáról készített átélt pályaképet.

Ács Margit teoretikus jellegű témákhoz is meggyőzőn szól hozzá, illetékesen és fölkészülten (például a sokszor hallott „paradigmaváltás” értelmezéséről). A múltban is jól tájékozódik: olyan, sajnálatosan fakuló emlékü írókról is közönségtoborzó kedvvel ír, mint Kodolányi János, Gelléri Andor Endre, eltávozott kortársaink közül Vas István, Hubay Miklós, Ottlik Géza, Mándy Iván vagy a művészeti közéletben gyakran megszólalt Makovecz Imre, Hornyik Miklós. Megemlékezik régebbi nagyjainkról is, e könyvében Adyról, Kölcseyről és az ő máig eleven fájdalmaikról, tetteinkre váró őrszellemük érvényességéről. Sokféle vállalásában a gyűjtemény nem aprózódik el, írásai egyre inkább életművé állnak össze.

Alföldy Jenő

ALFÖLDY JENŐ (1939) irodalomtörténész, kritikus, szerkesztő. Kecskeméten él. Legutóbbi kötete: *A leírástól a látomásig. Szemlézés négy nemzedék költőiről* (Orpheusz Kiadó, 2018).

Kedves Olvasóink!

A *Hitel* finanszírozása a 2020-as évre egyelőre megoldatlan. Jövők kiszámíthatatlan, ezért – reményeink szerint csak átmenetileg – kénytelenek vagyunk csökkenteni lapunk terjedelmét.

Papp Endre főszerkesztő